

MIRCEA D. MATEI, LUCIAN N. CHIȚESCU, *Cetatea de pământ de la Bârlad. Monografie arheologică*. Târgoviște, 2002, 176 p. + 48 tab. + 4 tab.

Răbdătorii, se aleg cu roadele! – ar fi de început această recenzie, la publicarea, după 41 de ani, a isprăvirii cercetărilor arheologice de la cetatea Bârladului. Dar, în acest caz, nu mai este vorba despre o surpriză cu un material inedit, ci de o rasamblare a unor pagini vechi (Mircea D. Matei, în *SCIV*, 10, nr. 1, 1959; capitole din teza de doctorat a lui Lucian Chițescu, 1972, nepublicată, dar accesibilă).

După trei campanii (1958, 1961, 1962) ar fi mult prea mult să credem că cercetarea a fost epuizată. Planul general (fig. 1) mărturisește același lucru. Locul era promițător, atât ca tip de sit, ca și secvență cronologică scurtă, foarte bună de analogizat, ulterior, pentru alte locuri sau materiale. Dacă, cu mai multă perseverență, s-ar fi găsit un an mai secetos, am fi aflat nu numai adâncimea șanțurilor, ci am fi avut o șansă mai bună pentru recuperarea altor materiale arheologice.

Autorii par să creadă, de la începutul demersului lor (ceea ce ar putea fi interpretat drept preconcepție), că oștenii lui Ștefan au ridicat această fortificație, alături, probabil, de câte altele (p. 20). Noi avem rezerve la o asemenea opinie. O fi fost oastea moldavă mai puțin „specializată” decât cea otomană, care era însoțită de mii de tăietori de lemne și lucrători de pământ (pentru execuție de poduri, drumuri, fântâni și lucrări de asediu), dar nici nu-i putem vedea pe vitejii domnești sau cetașii boierești făcând același lucru ca vechii legionari romani, în fiecare vară de pace, la fiecare răspântie de căi majore. În plus, numai pentru că au fost lucrări de pământ și lemn, a crede că cetatea a fost un fel de antrepriză populară, ieșită dintr-o poruncă simplă ori fără vreo minte de „inginer” medieval, ar fi la fel de eronat. Adevărul, după opinia noastră, este cu totul altul: cetatea Bârladului nu a fost o improvizație cu iz etno. Vom vedea mai jos și motivația.

În egală măsură, autorii nu par să sesizeze care ar fi diferențele dintre o cetate în toată puterea cuvântului, locuită, și o tabără improvizată, realizată într-o/pentru o campanie militară. Or, după investiția de muncă și după materialele care au mai rămas în ea, cetatea Bârladului nu face parte dintr-o familie comună cu cea de la Valea Albă. Dacă, la Bârlad, s-au instalat cuptoare, ar trebui să apreciem imediat că cei care le montaseră le-au făcut acolo pentru a depăși un sezon „estival” și a marca măcar

grija în fața unor ierni sau anotimpuri mai reci. Pe cale de consecință, nu putem accepta ridicarea cetății în lunile iunie-iulie a anului 1476. În mod cert, în istoria cetății s-a interpus măcar o iarnă.

Sărăcia (aparentă) materialului mărunț este deopotrivă manevrată interpretativ ca o dovadă de viață scurtă, dar și de evacuare ordonată. Dacă alegem, atunci o cetate veche de câteva luni ar fi oferit, după culegerea inventarului încă util, și mai puține materiale decât au fost descoperite. Dar, în cuprinsul celor din urmă regăsim piese întregi (foarfeci, brici, țesală, scărițe de șa, pinteni, cuțite, căldărușă de aramă, lănci etc.) și nu „gunoaie”, unelte și instrumente pe care nimeni nu le-ar fi abandonat în cazul unei distrugerii controlate chiar de către foștii deținători. În lumina descoperirilor arheologice, cetatea nu a fost supusă unei „evacuări sistematice” (p. 152), ci poate doar grabnice. Operațiunile de golire și distrugere prin incendiu puteau fi făcute însă nu numai de către vechii stăpâni, cum le-a plăcut autorilor să o scrie, probabil pentru a nu mai asocia locului „un mic eșec militar”, ci și de către turci. Din acest motiv, lăsăm istoricilor moldoveni șansa de a căuta alte scenarii istorice prin care cetatea de la Bârlad și-a încheiat existența.

Cu toate că, la interior, au fost regăsite câteva case, citim că „cetatea de pământ de la Bârlad a fost chemată să adăpostească, fără alegere, o garnizoană de câteva mii de oameni” (p. 152). Să vedem cât de riscată este o asemenea afirmație. Mai întâi, ar trebui să ne întrebăm cine erau totuși privilegiații care aveau loc în casele de suprafață și în bordeie? Simpla lor prezență impune restricția locuirii „fără alegere” și acceptarea adevărului că unii membri ai garnizoanei erau mai bine cazați decât alții. Apoi, pentru a nuanța și mai vârtos aceiași grăbită concluzie istorică, vom face un mic calcul, care pornește de la suprafața ideală pe care am estimat-o (perimetrul de circa 120 m). Rezultă o suprafață de circa 1 145 m², pe care împărțind-o (fără să scădem din ea spațiile caselor, dotărilor, drumurile de acces și alte suprafețe total inadecvate fie și vreunei simple staționări) la numai 2 000 de oșteni („miile” minimale), ar însemna că un oștean dispunea de 0,57 m² de mișcare. De aici, ajungem să constatăm că, fără să fie atenți, autorii monografiei avansează spectrul unei „cutii de sardele”, total nefuncționale. Prin eliminarea absurdului cifrelor

(eventual coborând la câteva zeci de oșteni), nu ne-am putea nicicând imagina cetatea ca un fel de depozit de oameni, care, prin viermuirea lor, numai utili din punct de vedere militar, nu puteau fi. Mai apoi, însăși termenul de „garnizoană” contrazice rostul de fortificație de ocazie care ne este sugerat pe parcurs ori în concluzii. Cu riscul didacticimului, apreciem că cei din garnizoană au fost cei care au stat acolo constant, nu pentru ocazii de război.

Manevrarea monedelor descoperite pentru precizia de datare a *construcției*, ni se pare împotriva logicii. Ultima monedă descoperită, din șirul de patru, nu poate indica decât, eventual, clipa *după care* cetatea a încetat să fie utilă, nicidecum, așa cum cred autorii, „de a exclude o datare *ante quem*” (p. 151). Aceasta ar însemna să admitem că toate monedele mai vechi au căzut în pământ doar în momentul în care erau asociate cu cea/cele mai noi. Dar, ele nu fac parte dintr-un tezaur, ci provin din două puncte (o locuință și un turn, p. 17), respectiv au fost pierdute accidental în timpul funcționării cetății. Trebuie să regretăm că numismatica cercetărilor a avut și ea de suferit, pentru că despre monede nu citim decât conjunctural și nimic special, aflăm că au fost patru în total, trei divizionare, anterioare anului 1476, una emisă în anul ultim, iar ilustrate sunt doar două, fără nici un fel de precizări (însă, după cât se poate descifra din imagini, perfect identice!), decât că ar aparține domniei lui Ștefan cel Mare (pl. 48, fig. 55). Dacă ar fi existat o singură nouă monedă, care să depășească începutul ultimei treimi a secolului al XV-lea, ea ar fi dobândit un bun sprijin pentru cronologii mai largi, cu ajutorul altor materiale arheologice (ex. brici, o parte a ceramicii). Mai adăugăm doar că cea mai veche monedă ar fi fost de folosit pentru datarea *post quem* a lucrărilor de fortificare. Cu alte cuvinte, nimic nu ne poate opri să credem că cetatea Bârladului a funcționat cândva *în jurul anului 1476*, dar în nici un caz numai câteva luni din anul indicat.

Dacă se face echivalarea dintre o „tabără întărită” și o „cetate de pământ” (p. 20), iarăși nu trebuie să fim de acord, nu doar pentru că prima putea fi edificată din orice fel de materiale, ci și pentru că cea de-a doua, pur și simplu, la propriu, nu a existat niciodată. Este doar optica distorsionată a celor care au văzut tranșeele improvizate ale Armatei române (din mileniul II), care își închipuie că lucrări supraterane se pot înălța și rezista dincolo de un singur eveniment militar și fără ajutorul anexelor de lemn.

Perimetrul pe care a trebuit să-l calculăm noi înșine, pentru că nu este oferit de către autori, ar fi fost de circa 120 m. Dacă acceptăm palisada dublă uniformă, cu stâlpi la distanța medie de 0,70 m, rezultă că s-au folosit circa 170 de trunchiuri de copaci relativ tineri, dacă nu cumva trunchiuri despicate, de arbori groși (din păcate, nu s-a detaliat nici profilul exact al gropilor de stâlpi), montați doar pentru structurile verticale. Se sugerează și prezența unor stâlpi orizontali, care să-i fi „unit” pe cei verticali, dar nu avem semnalate nici dimensiuni, nici poziții certe față de linia stâlpilor, nici soluții de îmbinare la curburi sau linii frânte. Dacă palisada avusese doi metri lățime, era de așteptat apariția unor bârne transversale, cu rost de tiranți (semnalați doar pe sud), ca să nu mai discutăm necesitatea elementară a unui drum de strajă.

Interpretarea trebuie coroborată cu informația care susține existența, în fața palisadei, a unui val. Se susține, fără demonstrație stratigrafică, că valul de pământ ar fi apărut după construcția palisadei. Drept urmare, pe coronamentul palisadei a fost obligatoriu drumul de strajă, linia exterioară a palisadei servind drept parapet exterior crenelat. Nu avem însă certitudini nici în această direcție, pentru că unele bârne (vest și sud) ar putea proveni, în mod necesar, de la un soi de contraforturi primitive (proptele), ci de la stâlpii unei galerii de coronament. Utilizarea unor crengi împletite, la partea superioară, ni se pare greu de admis, în condițiile în care, în această variantă, escaladarea ar fi fost relativ facilă. De asemenea, autorii așează soluția în analogie cu plasticitatea cărămizilor la izbirea proiectilelor, ceea ce ar fi departe de a fi acceptabil și, după cunoștințele noastre, fără analogii.

La perimetrul calculat de noi, la lățimea constantă de doi metri, înălțimea minimă de trei, numai pământul interior palisadei ar fi necesitate dislocarea și tasarea artificială a unei cantități de circa 720 m² de pământ (120 m × 2 m × 3 m). Concluzia urmează: aceste calcule strict tehnice, adăugate la sacrificarea unei păduri întregi, la grija pentru construcția caselor, exclud caracterul improvizat al construcției și al funcționării cetății.

Reconstituirea arhitectului Dinu Theodorescu păcătuiește prin aceea că lasă, pentru incintă, impresia unui gard de nuiele, de forma unui ocol de vite ori țarc, fără crenelaj, iar turnurile fără vreo posibilitate serioasă de apărare a intrării (în lipsa coronamentului de apărare activă).

Ar fi de corijat cum că asemenea tipuri de fortificații sunt găsite, conform notelor critice ale autorilor, doar în zona rusească. De la momentul descoperirilor, cu un minim efort suplimentar, tenta prosovietică a deceniului șase a secolului al XX-lea, ar fi putut fi evitată. Vom nota doar că, strict în vremurile celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea, Ungaria vecină este plină de *castellum*-uri de lemn, majoritatea atestate în documente scrise, dar mai puțin cercetate arheologic. Nici Polonia nu era mai săracă în aceleași construcții. Deci, meșteri de asemenea cetăți se găseau mai aproape de mult depărtatele modele cunoscute de către autori.

În nici un rând nu am descoperit vreo informație utilă pentru înțelegerea raportului exact dintre locuirea interioară și elementele de fortificații. Aceasta pentru a elimina vreun dubiu posibil al existenței total separate, insinuată prin cronologia diferită a celor două categorii de complexe. Dispoziția locuințelor pe șiruri sugerează o așezare rânduită în toată regula. Concentrarea lor înspre interiorul incintei, nu este de interpretat numai ca o grijă pentru posibilități de manevră în jurul curtinelor (p. 34). În toate aranjamentele constructive fortificate, construcțiile interioare nu se feresc de ziduri: acolo erau mai protejate, iar circulația pe zid se făcea oricum la înălțimea drumului de strajă, nu la bază. În consecință, la reluarea obligatorie a cercetării arheologice, sugerăm urmărirea ipotezei posibile a preexistenței locuirii.

Demarcația dintre locuințe și bordeie este discutabilă. În categoria celor din urmă am putea discerne, adesea, anexe de locuințe ori chiar locuințe cu pivnițe. De altfel, se chiar scrie că, în lipsa instalațiilor de foc, „locuința nr. 30” a fost „probabil, o magazie” (p. 46). În continuare, nu avem la dispoziție cotele de adâncime pe baza cărora s-a judecat clasarea (bordeiele nr. 3, 4, 24). În alt caz (bordeiu nr. 17), adâncimea de 1 m nu este incompatibilă cu aceea a unei locuințe de suprafață, semiîngropate. Lipsa instalației de foc, alături de inventarul de excepție (p. 52), pledează pentru o pivniță a unei case. Comentariile pot fi identice și la bordeiele cu numerele 19, 22, 25 sau 28. În dreptul „bordeului nr. 21” (dintr-o greșeală de tipar, sunt două numerotate astfel; noi ne referim la primul dintre ele) interpretarea se corijează cu desetul și, demult-depășitul, termen de „semibordei” (p. 53). Bordeiu nr. 5 poate fi și el judecat și drept pivniță, prin precizarea regăsirii unor pereți supraterani și lipsa instalației de foc; probabil la fel s-au petrecut lucrurile și la nr. 9, 16 (cercetate parțial). Că avem dreptate se demonstrează prin aceea că unele dintre „bordeie” au apărut mai bogate în inventar decât locuințele de suprafață (p. 61). Cu totul surprinzător, nici o frământare serioasă nu a produs lipsa sistematică a vetrelor de foc din toate „bordeiele”; nici faptul că doar un singur „bordei” a fost descoperit cu podea (p. 64). Interpretarea s-a mulțumit să justifice anomalii prin viața scurtă a cetății. Aproape că avem convingerea că toate bordeiele cetății sunt „prefabricări interpretative”, decât realități arheologice. Așadar, în interpretarea noastră, la cetate nu avem o departajare netă între locuințe de suprafață și bordeie, noi suntem de părere că cetatea Bârladului a deținut, majoritar, locuințe de suprafață.

Ar fi greu de susținut că „polița” locuinței 12 a servit doar așezării inventarului ceramic (p. 39). Dimensiunile (2 × 0,60 m) și poziționarea lângă cuptor, indică, fără greș, o prispă-pat. Ni se spune că au mai fost astfel de amenajări și în alte locuințe (p. 61), dar la descrierea individuală a locuințelor, noi nu le-am regăsit. Fragmentele de cahle (pl. 32, fig. 35/7, 8, 10, 12) par rătăcite nu numai pentru că nu li s-a găsit nici o ipoteză de amplasare, ci și pentru că nici nu par a data din secolul al XV-lea (mai curând din secolele XVI ori chiar XVII).

Dacă casele au fost ori nu „locuințe țărănești” ori instalații românești (p. 65), este de judecat cu mare prudență. Odată pentru că cei care au stat în cetate nu pot fi catalogați tocmai drept oșteni-țărani, iar mai apoi, indicarea analogiilor din Dobrogea, nu este foarte convingătoare pentru stabilirea unui clasament etnic „pur”. Normal ar fi să bănuim că era vorba despre slujitorii domniei, începând de la pârçalab (castelan) și terminând cu slugile-oștenii (militarii și „funcționarii” timpurilor).

În ceea ce privește materialele, după o metodologie deja încercată, autorii încep cu cenușărea descoperirilor, respectiv ceramica. Vom zăbovi și noi asupra ei pentru că, de suficientă vreme, unele dintre opiniile lui Mircea D. Matei fac carieră în literatura arheologică medievală transcarpatică.

Pe baza ceramicii s-a produs o disociere: ceramica de „factură orășenească” și cea contrară, bănuită a fi rurală. Dacă avem în vedere performanța urbanismului moldovean al secolului al XV-lea, atunci categoria ar trebui amendată rapid. Șubrezenia grupei astfel denumite se menține în condițiile recunoașterii lipsei cercetărilor directe din mediul rural (p. 85). Totodată, ar trebui să excludem, nejustificat, orice fel de implicare a unor posibile „atelieri speciale” comandate și întreținute de către puterea centrală, biserică sau boieri. Dacă ne-am gândi doar la biserică, am fi dispuși să admitem, totuși, că instituția era capabilă să-și susțină proprii meșteri (măcar pictori și caligrafi!), care nu aveau nici o legătură cu vreun mediu urban. Fiind vorba despre produse deosebite, mai atent lucrate și mai scumpe, nimic nu ne poate opri să acceptăm inițiative care, iarăși, nu au a se revendica din vreo anume locație urbană. Pentru a ne face înțeleși, am putea furniza, tocmai în domeniul ceramicii, exemplele comenzilor speciale regale, de sobe de cahle sau pentru producerea maiolicăi (small policrom de sorginte italiană, folosit deopotrivă pe veselă sau pe ceramica de construcție) în Ungaria contemporană lui Ștefan cel Mare. Ar mai fi de adăugat apoi că, indiferent de performanțele atinse de către centrele de producție locale, aceiași vreme s-a remarcat prin vigoarea și, implicit, expansiunea economică a centrelor de producție din interiorul arcului carpatic. Cu alte cuvinte, ar fi încă de demonstrat cât anume din ceea ce se înmulțește în siturile arheologice din veacul secolului al XV-lea este cu adevărat „produs local” și cât produs de import, clasat în grupe diferențiate, în funcție de consumatorii moldoveni.

Oricum ar sta lucrurile, ceramica nu prea îngăduie supoziții de transfer pe mari distanțe geografice (datorită perisabilității). Pentru tot ceea ce presupune categoriile în care se investește mai mult, ar fi de văzut origini ceva mai realiste. Dar, în nici un caz, formula „ceramicii orășenești” nu identifică perfect materialele. Până la o delimitare mai fericită, am recomand revenirea la termeni precum acela de „ceramică cenușie fină cu decor ștampilat”.

Aspectul primitiv al unor forme ceramice nu desemnează, *grosso modo*, utilizatori pauperi. Multe dintre vase au fost într-atât de comune, în toate bucătăriile mediilor sociale, încât nu le pot identifica direct și automat, ca atare. Doar cantitatea, poate, atent comparată, să argumenteze folosirea ceramicii puțin pretențioasă în case sătești ori curți boierești. Adică, ambele locații au folosit aceeași marfă, dar în cantități diferite. Un „ospăț” boieresc pretindea mai multe străchini banale de lut (ca și talgere de lemn!), decât puteau fi utilizate la o nuntă țărănească. Deci, noi nu credem în „ceramica de clasă”, ci doar într-o mai mare diversitate a utilului, racordată la starea averilor. Din ceramica specială menționată, fiecare utilizator putea să folosească atât cât îl ținea punga.

Există o demarcație subțire între „ceramica de bucătărie”, „ceramica de masă” și „ceramica cu destinație gospodărească”. Prima este recunoscută după absența toartelor și arsura secundară (p. 79). „Criteriul” din frunte este de respins cu ușurință, cel puțin dacă avem în vedere

răspânditele cratițe cu trei picioare și toartă masivă, cu prelungită anexă de lemn ori metalică. Același vas fără toartă, umplut cu untură, murături ori plante medicinale, putea deveni, după caz, un „vas de pivniță” sau „vas de poliță” (în absența unui dulăpior de cruce roșie!). Mai departe, catalogarea trece în alt tărâm, la fel de osificat. Aproape că asistăm la elaborarea – destul de gratuită, – a unei estetici a buzelor canelate și cu umere de capace (p. 81–82 și următoarele). Aici continuă obsesia tehnicistă a cărui lectură astfel pusă pe hârtie ar fi lăsat cu gura descleștată pe oricare dintre olarii secolului al XV-lea, laolaltă desigur cu toți cei care mâncau-beau din ele.

Cupa din cetate, despre care am avut prilejul să mai scriem (vezi *Arheologia Medievală*, 4, 2002, p. 207, 210, 212), nu este nicidecum un vas „orășenesc”, ci un „vas de stare”. Aceasta pentru că nu vedem de ce numai orășenii să fi băut din cupe cu picior, iar tocmai boierii, nu. Inspirația pocalelor liturgice este, de asemenea frapantă, astfel încât categorisirea inițială dobândește rezerve sporite. Paharul „cu boabe” (p. 99–100) este o piesă cu decor aplicat. „Boabele” au formele unor mure, dar năclăirea cu smalț le-a lăsat de nerecunoscut, la Bârlad, dar nu și prin prisma numeroaselor analogii. Vasul cu buza circulară continuă și ramă nu ni se pare a fi opaiț (p. 107–108), arsura l-ar putea ajuta doar să fie interpretat drept sfeșnic.

La Bârlad există cuțite de import, provenite din Germania (cu accesorii de bronz), nerecunoscute ca atare (p. 120–121). Tacâmurile erau încă o raritate în secolul al XV-lea. De aceea, cei care se ocupă cu istoria alimentației din Evul Mediu târziu, sunt îndemnați să vadă pe viu obiectele, pentru a stabili dacă nu cumva se face confuzie cu o frigare și o lingură de turnat metal moale. Ar fi întemeiat să ne întrebăm dacă în cetate s-au tuns vreodată și oi (interpretarea unui foarfece – p. 122). În cazul din urmă, spectrul utilității estivale a cetății este – a câta oară? – negat. Tot la fel de ciudată ar fi prezența unui „cuțit de curățat pieile” (p. 128, dar „răzuitor” la pl. 41/19), dacă nu am fi de acord că și un obraz are piele de curățat de barbă (cu briciul!). Marele „cârlig” vizibil doar la pl. 41/12, ar fi, doar prin comparație cu celelalte piese alăturate (căci în text nu se pomenește, iar planșa nu are scară grafică) o seceră pentru curățirea bălăriiilor din zona de protecție a fortificației. Ar mai putea fi de asemenea componente metalice de găleți de lemn (toartă? – pl. 40/16, cerc – ibidem/9). Uneltele de fierar nu lipsesc datorită explicațiilor furnizate (p. 129), ci pentru că, pur și simplu, fierăria-potcovăria-tocilăria de întreținere a cetății nu a fost descoperită arheologic. Un asemenea monument este de neimaginat fără prezența ei. Dacă sunt în cetate bare pentru confecționat vârfuri de săgeți, iar un vârf de lance are o formă brută, nu mai trebuie să ne întrebăm de ce erau acolo.

Dintre lănci, două sunt socotite tipuri (unul cu tija-spinul torsadat, altul cu „cel mai scăzut nivel de execuție”, p. 135) „țărănești”. Noi am specifica, mai degrabă că ar fi piese în curs de prelucrare, cum ar fi și barele pentru tăierea și prelucrarea vârfurilor de săgeți. Pentru că au forma potcoavelor adevărate, pintenii au

devenit pinteni-potcoave ori numai potcoave (p. 136). După cum citim mai departe, autorii se așteptau să descopere și pinteni care să fi fost bătuți pe tocuri. Dar, la vremea respectivă, *toți* fuseseră mobili, legați cu curele. Noi nu am încuraja menținerea amalgamului, cele două piese au funcționalitate clar diferențiată, pe care ar trebui să o menținem și la nivel terminologic. Două potcoave de cizme stau mărturie că avem dreptate. Un așa-zis pinten (pl. 47, fig. 52/2) servește la o mică discuție privitoare la astfel de instrumente confecționate în mediul rural și, desigur, din nou, unor persoane modeste. Dar, piesa respectivă am putea-o vedea, cu mai mare îndreptățire, și drept un sfeșnic de fier, cu două brațe, care a pierdut, prin rupere, cupele pentru montarea celor două lumânări. Pintenii, constată autorii, s-au descoperit *numai* în bordeie (p. 136), iar concluzia este pe măsură: „nu puteau aparține acelor oameni cu stare ... ci numai oștenilor obișnuiei, oameni săraci, cărora nici nu este sigur că li se îngăduia să poarte pinteni” (p. 136). Lepădând orice conotație socială, pare a se uita faptul că este vorba de un accesoriu de cavalerie, care nu prea se asociază cu „săracii”. De aici, toată discuția legată de rolul și destinația „bordeielor” ar fi trebuit redirecționată ori, poate, așa cum am văzut deja mai sus, era nevoie de o reajustare a însăși noțiunii de locuință folosită în cetate. Nu știm dacă este doar o căutare de eleganță literară, noțiunea „zăbăluțelor” (p. 139), dar mărturisim că am putea înțelege prea multe lucruri imprecise prin „tehnica medie” în care a fost lucrată singura publicată. Siguranța cu care *totalitatea* cataramelor a fost apreciată ca fiind legată de harnașamente (p. 140) trebuie repede temperată, amintind tuturor că nu dimensiunea mică este cea care stabilește utilitatea aceasta. Exact aceleași piese se puteau destina la: prinderea armelor, plăcilor de armură sau plătoșelor de piele, tolbelor de săgeți sau de bagaje etc. În condițiile în care avem mari probleme a recunoaște produsele breslelor de armurieri, pintenari etc. care au luat drumul Moldovei de la Bistrița, Brașov sau din alte orașe ardelenene, autorii nu ne ajută prea mult când clasează produsele meșteșugărești descoperite, în funcție de impresia personală pe care le-o produce lucrătura propriu-zisă. Pentru orice fel de apartenență ar fi fost de citat analogii. Discuția despre cavaleria moldoveană concepe păstrarea cailor în afara cetății (p. 139). Rezerva obiectivă, pricinuită de aflarea pintenilor, potcoavelor, scărițelor de șa (cu prea multă seninătate apreciate ca purtătoare a „peceții mediului local, moldovenesc” – p. 142), cuțitului de curățat potcoave și copite și a două țesale, nu a provocat nici cea mai mică suspiciune legată de prezența probabilă a unor grajduri și cai în *interiorul* cetății.

Absența cuielor numeroase mai poate fi, alături de interpretările date (caracter temporar al cetății, utilitatea cuielor de lemn – p. 143), justificată și prin utilizarea cepurilor și a acoperișurilor din plante ierboase. Nemeritat, ele stau departe de lacăte și cheile care au fost descrise cu 20 de pagini mai în față. O scoabă stingheră (numai la pl. 41/13) identifică o componentă de mobilier (numai dacă, din nou, dimensiunea este, cu adevărat, mică!). Ghiulele

sunt menționate (p. 135), dar nu se dau nici cele mai mici detalii asupra lor. Au fost ele mai puțin importante decât potcoavele, de exemplu? O țeavă de tun de bronz a fost găsită pe suprafața cetății, dar despre ea nu se face decât o simplă notă (p. 146–147, nota 14). A fost ea mai puțin importantă decât buzele vaselor de bucătărie?

Deja fragmentele de cahle ne-au sugerat că materialele arheologice nu sunt toate din perioada istorică pe care autorii se străduiesc să o fixeze. Și unele dintre piesele metalice par a indica aceleași lucruri. Ca urmare, ar trebui să păstrăm ideea necesității unor verificări suplimentare, care să precizeze dacă, totuși, în perimetrul cetății nu au funcționat și amenajări mai târzii ori dacă, la fel de posibil, materialele mai noi au fost „purtate” (cum se exprimă arheologii) din alte situri învecinate (cum s-a întâmplat, de pildă, cu ruinele curții domnești de la Bacău, peste care târgoveții și-au tot aruncat gunoaietele, câteva zeci de ani după ce au fost abandonate de către domnie).

După ce am parcurs toate paginile, rămânem cu o întrebare fără răspuns: unde sunt depozitate descoperirile de la Bârlad?

Majoritatea bibliografiei se concentrează cronologic la timpurile în care săpătura fusese pe rol (deceniile șase-șapte ale mileniului II). Lucrări de după 1980 sunt doar câteva, fapt care ne obligă să scriem că actualizarea s-a făcut într-o măsură de-a dreptul insuficientă. Dacă coroborăm observația cu unele note de mai sus, privitoare la o publicare anterioară, deja înfăptuită în segmente, judecata finală nu este deloc favorabilă. Se pare că am identificat una dintre mitologicele „lucrări de sertar”, prea puțin concordate progreselor meseriei, care văd acum lumina tiparului. Vom scrie concludiv că, este bine și așa, altfel, poate, nu am fi avut prilejul să ne mai amintim curând de cetatea Bârladului decât cuminte și destul de puțin critic, lăsând să se asimileze concluzii istorice nu tocmai bine demonstrate.

ADRIAN ANDREI RUSU